

הגרן.

מאסף לחכמת ישראל.

נערך ע"י שמואל אבא האראדעצקי (ספר ראשון) ברדישוב תרנ"ה.

ברורנו זה, אשר רובם של סופרים מרגילים את האדם לקריאה קלה המפלת תנומה על הקורא, בלי ספק ימצאו אנשים בקרבנו, אשר לא יערב להכם מאסף כזה אשר כלו קדוש לחכמת ישראל הצריכה עיון ושום לב, ואשר אין בו, "ספורי מעשיות" ושירים בחרוזים, שבקריאתם ישנו תמיד למען בלות זמנם אשר יארך למו, ואולם המבינים בקראים היודעים ומכירים ערך הספורים היפים והשירים הנהרזים ההם, הם כדאי לא יצטערו על העדרם במאסף זה, הם ישישו לקראתו ויברכו עליו ברכת הנהנין.

בעל הגרן בעצמו נטל חלק גדול בנרנו, שלשה מאמרים גדולי הערך יבאו בו משלו: (א) תולדות רמ"א. (ב) המהר"ם והלך נפשו. (ג) הרש"ל והקבלה, שלשתם ערוכים וכתובים בטוב טעם ומלאכת מהשבת ובשפה ברורה ונעימה. המאמר הראשון הכי נכבד הוא תולדות הרמ"א, בו יזכיר בדברים נאמנים כי בשלש התקופות (הקראית, הפילוסופית והקבלית) שבהן קמו על הספרה התלמודית להשכיח לעפר כבודה, בכל אחת מהן הקים לה הזמן נוטלים מקנאים לכבודה ולוחמי מלחמתה. בתקופה הקראית עמד רב יהודא גאון וחבר את ספרו, "הלכות גדולות" ומנה מצות דרבנן בתוך תרי"ג מצות כרי לעשות להן חזק כשל דאורייתא, ובתקופת הפילוסופיה הערבית בא הרמב"ם וחבר את "היד החזקה" המכיל את כל התלמוד בקצרה להיותו לספר העם, ובתקופת הקבלה קם הרמ"א וינשא למעלה את הספרה התלמודית וישם לה מהלכים בין העם. בו נראה כי הרמ"א והרמב"ם שהיו רחוקים זמ"ז בזמן היו קרובים בשטתם ושניהם יחד נשתוו בזה כי ידם האחת החזיקה בההלכות והדינים והשניה — בהדעת והאמונה, כי היר שכתבה את ה"יד-הזקה" היא שכתבה את ה"מורה נבוכים", ואותה היר שכתבה את ה"מפה" על הש"ע, היא שכתבה את "תורת העולה", בו נראה כי גם בתכונת נפשו של הרמ"א היתה כעין "שניות" (דואליזמוס) כמו במהרש"ל, היינו ענוה יתרה והתהדרות יתרה כאחת (כ, בכל התלמודיים הפולניים), ורק באלה נבדלו כי הרש"ל שנא את הפילוסופיה והרמ"א דבק בה והס' מו"נ לו לעינים, הרש"ל לא נשא פני כל ומחק ותקן והניח בשים לרב מאד (ע' כרם שלמה), והרמ"א ירא מלהניח הספרים, ונשא פנים לגרסא ישנה. וביותר ראוי הוא לשום לב לדבר הזה. הן כבר נודע הרמ"א למחמיר גדול מאין כמוהו, אכן כנראה מכמה מקומות בתשובותיו, עפ"י ציוני המחבר, "בכמה דברים הנוגעים לחיי העם ולממונו הרשה לעצמו להקל מפני תקון חיי החברה", גם "בטל גזרה שאין רוב הצבור יכול לעמוד בה", והוא מתמיה על קצת מהמירים ומפסידים מממוניהם של ישראל, ולפעמים מפני צורך השעה מביא להקל" וע' כו"ב ועו"יש. היוצא מזה, כי הפריזו מעט על המדה בנוגע לחומרותיו ולא כצעקתם עשה כלה. לישן הקדש היתה חביבה וקדושה בעיני הרמ"א, וכמוה גם לשון ארמית, והוא היה סופר מהיר בכתב אשר

וכחב לעצמו ספר תורה. לדעת הרמ"א, "סי' רש"י אינה דוקא בלה"ק כי אולי רש"י
 תקנו בלשון אחר רק שנתישב בישראל בלה"ק כדי להבינו בכל מקום" (שו"ת רמ"א
 סי' ז'): הדבר הזה יפלא בעיני מאד אך אין שו"ת הג"ל כעת ת"י לעיין שם.
 כבמאמר הראשון בן בהשני (ע"ר המהר"ם מלובלין) לקט העורך המחבר ואסף
 פרהים מדברי מהר"ם בכ"מ שהם, ומתמצותם הוציא לאור את תכונת נפשו ושטתו
 ודרכי למודו והליכותיו עם ב"א, כי אם אמנם היה המהר"ם סרוד להרבי"ן תורה
 בישראל והקים ישיבה גדולה, בכ"ז לא נמנע מלהשיב דבר לכל שואליו, "דרך למודו
 בהישיבה היתה באריכות לשון לפרש סוגיא דשמעתין בפלפול עמוק ומחודד, לא
 כן בחדושויו על התלמוד, שמה אהב רק את המשש הששוש ולדבר בלשון קצרה",
 ואם לפעמים היוצא מן הכלל האריך בפירושו, מצא חוב לנפשו להתנצל ע"ז. וגם
 הוא כהרש"ל לא חש להרס דר"ג למחוק להגיה ולתקן תקונים בשי"ס. וגם רוח
 הברקת פעמה בקרבו לפעמים ואמר, "שיש חלוק בין מנהג השו"ב. הוא ה"י תקיף
 בדעתו מאד עד כי כל מה שכתב, נראה לו לאמת ברור", ואף הוא כהנאון רש"ל
 ועוד יותר ממנו קם נגד ה"שלהך ערוך" והוציא כל רוהו עליו לאמר: "אין ממנהגי
 להיות עסקי בדברי בעל הש"ע וק"ו לבנות יסוד באיזה הוראה, על דקדוק סודות
 דבריהם, כי לא נתנו מרועה אחד, רק הם דברים נלקטים מחוברים מדברים נלקטים
 נפרדים שכמה פעמים לא יוצדק חבורם" (שו"ת מהר"ם סי' י"א). הפילוסופיה והקבלה
 היו רחוקות ממנו אעפ"י שבקבלה האמין, וגם ידו היתה עם הגאונים שעמדו נגד
 המפרסמים את הקבלה ע"כ; המאמר הזה הוא "מלוואים" להמאמר הנכבד שלפניו,
 הוא תולדות מהר"ם מאת לעוונישטיין, אכן הוא כתפוח-זדב למשכיות כסף. — וגם
 המאמר השלישי, "הרשל והקבלה" קטן הכמות ורב האיכות הוא; אכן מלאכה
 נכבדה ויקרה מאד לקח לו רש"א האראדעצקי: להביא בספרתנו תולדות גאוני
 אומתנו. בראשונה הוציא סי' "שם משמואל" (תולדות מהרש"א) ואחריו, "כרם שלמה"
 (תולדות מהרש"ל) והשלישי הכי נכבד הוא תולדות הרמ"א, העולה על הראשונים
 בסדורו הטוב כן גם בשפתו הצחה אשר כנראה השתלם בה להנל מלאכתו. בכלל
 מלאכה גדולה עשה העורך במאספו כי אסף כעמיר נורנה רב ענין להקוראים
 המבינים לענות בו, וכל המאמרים הבאים בו הנם ראויים להתכבד ולזכות בהם את
 הקוראים, כמו למשל: "פירושים והנהגות לדברי התלמוד והמדרש" (71—64)
 להפרופ' בנימין זאב באכער, הערות והנהגות להג"ל (95—92), כפירושויו כן הערותיו
 והנהגותיו כלם מחמדים ונכוחים למבין: תולדות ר' הירש הענא וכ' תשובות ר"ד
 אופנהיים על אודותיו מאת הפרופ' ד. קויפמאן (88—72). כל דברים יקרים
 ומועילים לכותבי דה"י לכ"י, לקוטים מר' סעדיה גאון מאת ר"ד א. הרנבי. טבע
 הענינים האלה לא יתנני לדבר על אדותם בפרט, כי יארכו הדברים מאד, ורק שמות
 החכמים המפורסמים בעלי המאמרים דים להעיד על טוב מאמריהם. והמאמר האחרון
 "דור ישרים וכו' מאת יוסף כהן צדק" הוא קובע מחברת בפני עצמה הגלזה אל
 הגרן בסימנים מיוחדים (36—1) בו דובר ע"ד נצר משרשי מריביש האשל הנדול
 רש"י ז"ל, ותועלתו נלויה ומבארת. ולא נשאר לפני בלתי אם להעיר דברים אחרים
 למשל: בהמאמר "שמות החכמים וכניהם" מאת זעלינ כהן לויטערבאך (94—61)
 עמ' 62 פ' ג': "רב קרא עליה דר"א בן שמוע שובינא דחכימאי" פירש"י ידוע

כי נמצא שם מקום שבעון ועפי" מש"כ בס' שבע חכמות שטבעון היא שהעבוען שבארץ יון וכו', לפי"ו (אומר הוא) יכול היות כי מש"כ טובינא דחכימי יוסב על שבעון היא עיר שהעבוען וכו' ובצדק נקרא טובינא דחכימי וכו' עכ"ל. לדעתי השערה זו רחוקה מן האמת כרחוק הדרש מן הפשט. כי לפי"ד חכימא דטובינא הל"ל? ואולם כבר ראינו רבות כאלה כי להגלי השתוות ההברה שבמלים ידועות ישתבשו לפעמים גם חכמים גדולים בדמיונם ויוציאו משפט מעקל, וכבודם במקומו מונח. — בהמאמר „דור ישרים“ (עמ' 4) הביא בעה"מ נוסח המצבה של רא"ה מאפסא כצורתה ואנב אורחיה הוא מתקן את השניאות שנפלו בה וגם יתקן את הלשון. ולדעתי היא מלאכה שאינה צריכה לנופה, כי כמובן, לא הלשון היא העיקר בזה אלא הנוסחא כחמר לענינו; הן לא יפלא בעינינו אם נמצאו שם שניאות בלשון ובלבד שכונת הדברים מבארת, ובפרט שכמעט בכ"מ שתקן נראים הדברים כי כותבם כתבם בכונה וברצון (מדעת או שלא מדעת). לדוגמא שם כתוב: „לומד“ (בבנין הכבד) בי"ד אחר הלמד ת' החיריק והגוש כדי להבדילו מבה"ק. וכן יש נהגים גם היום לכתוב י"ד וא"ו נהות ת' החיריק או ה„קובץ“. והוא תקן במסגרת מרובעת כזה [למד]? או שם כתוב „עזר נתן לאביונים“ והוא תקן „פזר נתן לאביונים“ כלה"כ, ומי יודע אם לא בכונה כתב הכותב „עזר“ ולא כתב „פזר“ כי אולי היה להם לעזר בנופו ולא בממונו, ואותו כותב כתב בכונה „עזר נתן לאביונים“ כדי לחקות בזה לשון הכתוב ע"ד ה„צחות“ הנהוגה אז? או שם כתוב „בן קדושים“ והוא תקן: „בנן של קדושים“ ועוד כו"ב ועיו"ש. אבל האם ללמוד משם צחות הלשון או צריכים? אתמהא! — המאסף הזה הוא הראשון להעורך רש"א הארדאעקי (ככתוב בשער) מי יתן ולא יהיה האחרון, כי מאספים כאלה יעשירו את ספרתנו ויוסיפו בה בחכמת ישראל.

יצחק יעקב ווייסבערג.

ספר מסלת ישרים

להורות שפת עבר לצעירי ב"י בדרך קצרה וחדשה, בשלש מחברות, עם הוספה מיוחדת, מחלקת העתקת המלים על הסדר והאשי פרקים בחקי השפה, מאת ל. י. קלאצקי (הוצאה שלישית מתוקנת) ווארשא 1898.

לוא חבר איש מעם הארץ חבור ממין זה, כי או לא היה נכנס בגדר הבקרת כמעט, רק היה די לו בהודעה בפרק „בשרת ספרים חדשים“, כי ס' למוד חדש פלוני יצא ע"י פלמוני בן אלמוני בשנת כך וכך ותו לא מיד, והקוראים מעם הארץ היו יודעים מעצמם כי בודאי חובר הס' הוא ע"י מחבר מומחה לאותו דבר, ובל"ס הקל האחרון מן הקודמים לפניו, או חדש דבר מה בסדר הלמוד והליכותיו וכדומה; יען מה? יען אשר בקרב העמים לא יעיו איש לשלוח יד במלאכה שאיננו בקי בה ובהלכותיה; לא כן הוא בהופיע ספר כזה בשפ"ע, או אין די לנו בהודעה בלבד, כאמור, אחרי אשר פעמים רבות ראו עינינו ספרים מחוברים במקצוע זה ונמכרים בשוק ספרתנו, אשר באמת יחסרו בה כל אותם הדברים המנוים ונוכרים למעלה בזה, ואשר על כן כאשר אמרו לפנינו בישראל: „מי האיש אשר לא יצלה לכל מלאכה ילך